

Düşünce ve Sanat Çalışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi

GARBİYATÇILIK *Sempozyumu*

BİLDİRİ ÖZETLERİ

10 Ekim 2024
SAMSUN

Samsun
Üniversitesi

GARBİYATÇILIK

Sempozyumu

BİLDİRİ ÖZETLERİ

10 Ekim 2024

SAMSUN

Samsun
Üniversitesi

E-ISBN

978-605-74086-8-6

İLETİŞİM

<http://samsun.edu.tr/>

<https://dusam.samsun.edu.tr/>

dusam@samsun.edu.tr

SAMSUN, 2024

BİLDİRİ ÖZETLERİ

AÇILIŞ TEBLİĞİ:

Batı Kimliğinin Oluşumunda Hristiyanlığın Rolü

Prof. Dr. Mahmut Aydın Samsun Üniversitesi Rektörü

3

1.OTURUM: GARBİYAT, ŞARKİYAT VE ÖTEKİ

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Mahmut Aydın**

Oksidentalizm Hegemon Anlatıyı Yıkar mı Düzeltir mi?

Prof. Dr. Yasin Aktay

4

Şarkiyatçılık, Garbiyatçılık ve Bir Sorun Olarak Avrupa

Dr. Ahmet Demirhan

5

Mecrasını Arayan Disiplin: Oksidentalizm Ne Değildir?

Dr. Abdullah Metin

6

2.OTURUM: DİSİPLİNLER, DÜŞÜNCE TARİHİ VE GARBİYATÇILIK

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Kenan Çağan**

Geç Osmanlı'da Modernleşmeci İdeolojik Teklifler ve Garbiyatçılık

Prof. Dr. Ali Utku

7

Felsefe 18. Yüzyılda mı Başlar? Felsefenin İrkçı Tarihi

Doç. Dr. Peyami Safa Gülay

8

Batı'da Akademik İslam Araştırmalarında Hegemonik Söylem

Doç. Dr. Fatma Kızıl

9

Doğu-Batı Karşılaşmasında Çifte Temsil Sorunu:

Osman Hamdi'nin Eserleri Üzerine Felsefi Bir Mütalaa

Dr. Fatma Sayın

10

3.OTURUM: İDEOLOJİLER VE AYDINLAR EKSENİNDE GARBİYATÇI DÜŞÜNCE

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Ali Utku**

Garbiyatçı Kemalist Retoriğin Açmazları:

Bir Hayalet Ulus Oluşturma Gayretinin Tahlili

Doç. Dr. Adem İnce

11

Sol Kemalizmin Garbiyatçı Söylemi: Attila İlhan ve Niyazi Berkes Örneği

Dr. Vefa Can Kaya

12

Taha Abdurrahman ve Garbiyatçılık: Batı'nın Ahlaki Eleştirisi

Dr. Yaşar Yeşilyurt

13

Olanı Görmek: Batı Meselesinde Kemal Tahir ve Abdurrahman eş-Şarkâvî.

Dr. Hasan Harmancı

14

Samsun
Üniversitesi

ONUR KURULU

Mahmut Aydın Samsun Üniversitesi

10 Ekim 2024 Samsun Üniversitesi

Samsun
Üniversitesi

BİLİM KURULU

Adem İnce Samsun Üniversitesi
Ali Utku Erzurum Atatürk Üniversitesi
Alim Arlı Marmara Üniversitesi
Emin Selçuk Taşer Samsun Üniversitesi
Fatma Kızıl Yalova Üniversitesi
Halil İbrahim Düzenli Samsun Üniversitesi
Kenan Çağan Samsun Üniversitesi
Salih Kesgin Samsun Üniversitesi
Yasin Aktay Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Samsun
Üniversitesi

DÜZENLEME KURULU

BAŞKAN

Vefa Can Kaya

KURUL ÜYELERİ

Ahmet Gökçen

Fikriye Karaman

Mehmet Talha Paşaoğlu

Mustafa Uğur Karadeniz

Mustafa Altuğ Yayla

Peyami Safa Gülay

Selim Ahmetoğlu

AÇILIŞ TEBLİĞİ

Batı Kimliğinin Oluşumunda Hristiyanlığın Rolü

Prof. Dr. Mahmut Aydın

Bu bildiri Hristiyanlığın Batı medeniyetinin oluşumu üzerindeki etkisini ele almaktadır. Batı'nın coğrafi sınırlarının genişlemesiyle birlikte Hristiyanlığın bu sınırlar dâhilinde hızla yayıldığı vurgulanmaktadır. Hristiyanlık, başlangıçta Roma İmparatorluğu döneminde Konstantin'in 313 yılında yayımladığı Milan Fermanı ile serbest bir din haline gelmiş, 395 yılında İmparator Theodosius tarafından Roma'nın resmi dini olarak ilan edilmiştir. Bu durum Hristiyanlığın yayılmasını hızlandırmış ve Roma İmparatorluğu'nun dini, siyasi ve kültürel yapısında köklü değişiklikler meydana getirmiştir.

Orta Çağ'dan itibaren Hristiyanlık, Avrupa'nın farklı bölgelerine yayılarak Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerine bölünmüştür. Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'ndaki hızlı yükselişiyle birlikte pagan inançlar büyük ölçüde ortadan kalkmış ve Avrupa kıtasında Hristiyanlaşma süreci başlamıştır. Hristiyanlık, Amerika kıtasına 16. yüzyılda İspanyol sömürgeciler tarafından taşınmış, Britanya İmparatorluğu aracılığıyla Asya ve Afrika kıtalarına da yayılmıştır.

Batı medeniyetinin oluşumunda Hristiyanlığın etkisi büyük olsa da, Yunan ve Roma kültürü, Germenler, İslam dünyası ve Yahudilik de Batı'nın kimlik yapısını şekillendiren önemli etkenlerdir. Antik Yunan felsefesi ve bilimi, Roma hukuku ve devlet yönetimi, Germen kabilelerinin Avrupa'da kurduğu krallıklar ve İslam medeniyetinin bilim, felsefe ve sanat alanındaki katkıları Batı'nın gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Özellikle Rönesans, Aydınlanma ve Reform hareketleri Batı'nın kültürel kimliğini şekillendirmiştir. Slav halkları da Batı medeniyeti ile sürekli bir etkileşim halinde olmuş, Bizans etkisiyle gelişen kilise mimarisi Batı Avrupa'ya taşınmış ve Batı'nın entelektüel hareketlerinden etkilenmiştir.

Sonuç olarak, Hristiyanlık Batı kültürünün, düşüncesinin, hukuk sisteminin ve sosyal yapısının temel bir unsuru olarak derin izler bırakmıştır. Sekülerleşme süreci Batı'da hızlansa da, Hristiyanlık hala Batı'nın aile yapısı, toplumsal değerleri, siyasi ve dış politikalarında etkisini sürdürmektedir. Modern kültürün antropolojik temele geçişinde klasik antikitenin etkisi önemli olsa da Hristiyanlığın dünya görüşü Batı medeniyetinin şekillenmesinde merkezi bir rol oynamıştır.

1. OTURUM: GARBİYAT, ŞARKİYAT VE ÖTEKİ**Oksidentalizm Hegemon Anlatıyı Yıkarmı Düzeltir mi?**

Prof. Dr. Yasin Aktay

Oksidentalizm, sözcük anlamı itibarıyla “batı bilimi”dir ve doğu biliminin adı olan oryantalizme karşı bir rövanşist refleksle ortaya çıkmıştır. Oryantalizmin batı hakkında yapmış olduğu anlatıları doğulular adına batıya yapmaya çalışma niyeti taşır. Ancak oryantalizm gibi oksidentalizmin de somut bir disiplin veya literatürü henüz yoktur. Oksidentalizmin bir tepki olarak kendisini var eden oryantalist söylemin simetrik bir karşılığı bulunmamaktadır. Doğu hakkında bilgi üreten batılının kişiliği, psikolojisi ve sosyolojisi, oksidentalizm olarak adlandırılabilir bilim ilk tezahürüdür. Oryantalizm, özelde Müslümanlar tarafından “sömürgeciliğin keşif kolu” olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda, oryantalizmin doğu üzerindeki etkisi eleştirilirken, batıların doğu hakkında üretmiş olduğu tanımlayıcı ve belirleyici bilginin de bertaraf edilmesi gerektiği vurgulanır. Oryantalizm hakkındaki eleştiriler, doğu hakkındaki bilginin bir refleksif döngüsü içinde tamamlanır. Oryantalizm bizatihi bir batılı bilgi olduğundan, bu bilgiye karşı doğuluların geliştirdiği eleştiriler de oksidentalizmin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, oksidentalizmin hegemon anlatıyı yıkmak yerine, mevcut hegemon anlatıları düzeltme niyeti taşıdığı söyleyebiliriz. Bu bağlamda oksidentalizm; oryantalizmin yıktığı ve varlığını hissettirdiği ideolojiler karşısında bir düzeltme ve yeniden tanımlama süreci olarak karşımıza çıkar.

Şarkiyatçılık, Garbiyatçılık ve Bir Sorun Olarak Avrupa

Dr. Ahmet Demirhan

Bu çalışmada 1953-1955 arasında İstanbul Üniversitesi'nde de çalışan, Türkiye'de bulunduğu bu dönemde Türkiye'ye dair gözlemlerde bulunan ve bu gözlemlerini bir Avrupa sorunu olarak Avrupalılaşmayı tanımlarken örnek olarak kullanan Alman filozof Joachim Ritter'in "Avrupa'nın Sorunu Olarak Avrupalılaşma" adlı 1956 tarihli çalışması örneğinde Avrupa ve Avrupalılaşma bağlamında Avrupa'nın Şarkiyatçı bir bilgi üretimini mümkün kılarken Garbiyatçılığı nasıl böyle bir üretimin dışına ittiği ele alınacak. Ritter'in makalesinin fenomenoloji geleneği içinde nasıl bir yer bulunduğu ele alınacağı çalışmada, Türkiye'yi Avrupalılaşma bağlamında oturduğu yerin başka bir Alman fenomenolog Otto Pöggeler tarafından Avrupa ideası açısından eleştirilmesi ve bu eleştirinin Husserl'in Avrupa ideasıyla ilişkisi üzerinde durulacak. Ritter'in çalışmasını Türkiye'nin Avrupa ile ilişkisi açısından olumlu bir şekilde değerlendiren Önay Sözer, Bedia Akarsu ile Ali Vahit Turhan'ın Pöggeler'e cevaplar ise bir Avrupa ideasının Şarkiyatçılığı pas geçerek Avrupa'yı kendi yeri dışında nasıl ürettiği göstericek. Avrupa'nın kendini Avrupa dışında yeniden üretmesinin Garbiyatçılığı devre dışı bırakma biçimleri ise Ahmet Mithat'ın Avrupa'da Bir Cevelan adlı eseri üzerinde yapılan tartışmalar çerçevesinde ele alınacak. Çalışmada Avrupa söz konusu çalışmalarda ele alındığı biçimiyle ve fenomenolojinin içinden yapılan bir tanımlamayla kendisini kendi içinde taşıyan bir fikir anlamında bir Avrupa ideası olarak, Şarkiyatçılık Avrupa'nın Avrupa dışına dair bilgi üretimi olarak, Garbiyatçılık ise Avrupa'ya Avrupa dışı bir epistemolojiyle bakma biçimi olarak tanımlanarak Husserl'den Ritter'e ve Pöggeler'e, Sözer, Akarsu ve Turhan'dan Ahmet Mithat'a bu tanımların nasıl yer değiştiği gösterilmeye çalışılacak. Çalışmanın sonunda ise, bir idea olarak Avrupa'ya; bu ideaya uygun bir hareket olarak Avrupalılaşmaya; Avrupa dışına dair bir bilgi üretimi olarak Şarkiyatçılığa; Avrupa ideasının önünü kestiği, ama Avrupa dışından Avrupa'ya her türlü bakışın adı anlamına alınan Garbiyatçılığa kapılmayan bir Avrupa çözümlemesinin nasıl mümkün olduğuna dair bir değerlendirmeye yer verilecek.

Mecrasını Arayan Bir Disiplin: Oksidentalizm Ne Değildir?

Dr. Abdullah Metin

Oksidentalizm 1992 yılında Mısırlı felsefeci Hasan Hanefi tarafından ortaya konulmuştur. Hanefi, oksidentalizmi, Batı-dışı toplumların Batı'nın ortaya koyduğu modern süreci incelemesini ve çağın realitesi karşısında en sağlıklı tepkiyi vermesini sağlayan bir disiplin olarak tanıtmıştır. Hanefi'nin temel motivasyonu Batı'yı eleştirmek değil, Doğulu/millî kimlik ile çağın kazanımlarını birleştirebilmektir. Hanefi'nin Mukaddime fî ilmi'l-istiğrâb kitabı henüz yaygın dillere tercüme edilmedi. İngilizce makaleleri ise oksidentalizmin bütünlüğünü ve sistematikliğini aktarmada yeterli olmadı. Bundan dolayı Hanefi'nin oksidentalizmi bir disipline dönüştürme çabası çok fazla destek bulmadı ve farklı yaklaşımlar geliştirildi. Xiaomei Chen oksidentalizmin batılılaşma tartışmalarındaki söylem boyutunu ön plana çıkardı. Couze Venn -çok farklı bir perspektiften yaklaşarak- oksidentalizmi batılı değerleri geliştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı olarak tanımladı. Uzak Asya'daki bazı düşünürler oksidentalizmi Batı'nın ürettiklerini ithal etmenin aracı olarak gördüler. Ian Buruma ve Avishai Margalit oksidentalizmi Batı'nın değerlerine ve kurumlarına karşı düşmanlığın ve nefretin dili olarak tanımladılar. Oryantalizmi Doğu'yu küçümseme ve tahrif etmeden ibaret gören bazı yazarlar oksidentalizmi aynı yöntemi kullanmakla itham ettiler. Diğer bazıları ise oksidentalizmi tersinden oryantalist olarak tanımlayarak oryantalist söyleme hizmet ettiğini iddia ettiler. Bu çalışma Hanefi'nin oksidentalizm tanımını temel alarak diğer yaklaşımlara eleştirel yaklaşmakta, oksidentalizmin bir disiplin olarak ele alınıp, sabit bir anlamda kullanılmasını savunmaktadır. Ayrıca, modernite öncesinde Doğu'da ve Batı'da yapılan çalışmaların Oksidentalizmin kapsamına girmeyeceği, Oksidentalizmin modernite ve sonrası ile sınırlandırılması gerektiği savunulmaktadır.

2. OTURUM: DİSİPLİNLER, DÜŞÜNCE TARİHİ VE GARBİYATÇILIK

Geç Osmanlı'da Modernleşmeci İdeolojik Teklifler ve Garbiyatçılık

Prof. Dr. Ali Utku

Ahmed Midhat Efendi 1889'da "Hakiki Garb"ı iki Oryantalist etkinlik, Stockholm'de toplanan Müsteşrikler Kongresi ve Paris Sergi-i Umûmîsi (1889 Exposition Universelle) arasında "hayatın bir istihzası" gibi müşahadesi vesilesiyle kaleme aldığı Avrupa'da Bir Cevalân'da kendisi gibi müteceddidleri (yenilikçileri) "Maârif-i Garbiyeyi Şark'a idhâle sâî" bir "müstağrib" olarak tanımlamıştı. "Müsteşrik" (Oryantalist) karşıtı olarak, Oksidentalist manasına ilk defa ortaya konulan "Müstağrib" kelimesinin farklı çağrışımlarını (taaccüb ve istiğrâb eden, hayret eden, hayran kalan, garip bulan, şaşakalan, aynı zamanda Garplılaştırılmış, Garpçı ve Garp Uzmanı) bir arada yankılayacak biçimde bu kullanımı Garbiyatçılığın tartışılacağı farklı anlamlarını birlikte düşünebileceğimiz ilginç bir erken bağlam üretir. Oryantalizm-Oksidentalizm diyalojik zorunluluğunu işlevsel kılarak Batı'nın Oryantalizm temsillerinin çarpıklıklarına ya da eksikliklerine odaklanan "Oryantalizm" sorunsalından, bu temsilleri üreten Batı'nın kavramlarına gönderme yapan "Oksidentalizm" sorunsalına geçebileceğimiz uygun bir bağlam. On dokuzuncu yüzyıl İslâm-Osmanlı Şark'ında "evrensel model" olarak kavramsallaştırılıp kodlanan Garb'a karşı cevap arayışı niteliğindeki ideolojik teklifler tarafından farklı şekillerde yeniden üretilen bir bağlam. Geç Osmanlı münevverânının Oksidentalizmin çatışkılı anlamları olarak Garpçılık ve Garp karşıtlığı kutupları arasında aşk-nefret çatışkısında temayüllerini farklı ideolojik ve politik konularla ele alabileceğimiz bir bağlam. Fernando Coronil'in işaret ettiği üzere, bu bağlamda gözlemlenenin gözlemcilerle, ürünlerin üretimle, bilginin oluşum yerleriyle ilişkilendirilmesi gerekir. Müstağribin bakışı tarafsız değildir, politik ve ideolojik ayrımlar koyar, araçsal ve pragmatiktir. Garbiyatçılığın politik özneliği kurucu diyalojik dinamiği iş başındadır: "Şark'ın benliğine dönebilmesi için Garb'ın ötekisi olması gerekir". (Oryantalizm olmadan Oksidentalizm yoktur veya tersi.) Temsilin çarpık bağlaşıklık imgeleri devreder: "Muasır Garp" karşısında kaybedilen kimliklerin bizzat muasırlaşma -ya da garplılaştırma- yoluyla yeniden inşası beklenir. Geçmiş ve gelecek ile bütünlüğü kurulmuş bir "şimdi"de yeniden kimliklenme/özdeşleşme (identification), kendi zamanında kalarak muasır dünyanın geç kalınmış zamanına yetişme aranır. Tarihin dışında ikamete icbar edilen İslâm-Osmanlı Şarkı, Garb'ın tüm üstünlük iddialarını işaretleyen modernliği belirli bir şekilde temsil edip kendine ve başkalarına sunarken, Gaspıralı İsmail Bey'in meşhur ifadesi ile, "Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvâzene" peşindedir. Bu genel tespitler ışığında, bildirimizde on dokuzuncu yüzyılda kendini öteki ile birlikte (ötekinin aynasında) tanıma, kendini ötekinden ayırt eden sınırları gözden geçirme ihtiyacındaki İslâm-Osmanlı Şark'ında temayüllerini üç tarz-ı siyasette bulan modernleşmeci ideolojik teklifleri Şarkiyatçı-Garbiyatçı temsil(ler)in diyalojik dinamiği içinde tartışacağız.

Anahtar Kelimeler: Geç Osmanlı, Şarkiyatçılık (Oryantalizm), Garbiyatçılık (Oksidentalizm), Modernleşme.

Felsefe 18. Yüzyılda mı Başlar? Felsefenin İrkçı Tarihi

Doç. Dr. Peyami Safa Gülay

Felsefe tarihi, Batı düşüncesi için hem genel hem de oldukça hassas bir çerçeve sunar: Bu çerçevenin genelliği Batı düşüncesinin hemen bütün unsurlarının kaynaklarını felsefe tarihinde arayışına, hassasiyeti ise söz konusu tarih yazımının dokunulmazlığına referanslıdır. Böylelikle Batı, felsefe tarihini kendi düşünce tarihiyle özdeş görmeye ve felsefenin başlangıcı olarak işaret edilen tarihle kendi bugünü arasında doğal bir devamlılık kurgusuna yaslanır. Felsefenin başlangıcı ile Batı'nın bugünü arasındaki doğal devamlılığa yönelik bu anlatıyı tartışmaya açmanın artık orijinal olmadığını, dolayısıyla bu tarih yazımına hâlihazırda dokunulduğunu söylemek gerekir. Fakat mesele, kendisine ne kadar dönülürse dönülsün orijinal sonuçlar üretme potansiyelindedir. Çünkü tartışma sadece felsefenin başlangıcı ile Batı'nın bugünü arasında varsayılan devamlılığı değil, doğrudan felsefenin başlangıcı meselesini de gündeme getirme imkânına sahiptir. Nitekim felsefenin başlangıcıyla ilgili klasik anlatıya itiraz geliştiren çalışmalar genellikle 17 ve 18. yüzyıllara işaret ederek, söz konusu klasik anlatının bu civarlarda kurgulandığı üzerinde dururlar. Bu çalışmalarını takip etmek hem felsefe tarihi-bugün ilişkisini, hem felsefenin başlangıç anlatısıyla ilgili tartışmaları ve hem de meşhur doğu-batı gerilimini ele almayı sağlayacak veriler sunar. Bu noktada düşülmemesi gereken hata, felsefenin kendisinin ya da başlangıcının Batı düşüncesiyle alakasız bir disiplin olarak görülmesi gibi aşırı yorum hatalarıdır. Dolayısıyla bu çalışma, aşırı uçlara savrulmadan fakat geleneksel anlatıyı da tartışmaya açarak, felsefe tarihi yazımına ve böylelikle bir tür Avrupamerkezci düşünce eleştirisine yönelir. Bu yöneliş kabaca şu sonuca ulaşır: Felsefenin başlangıcı anlatısı, özellikle mitostan logosa geçiş gibi fikirler, oldukça modern -dolayısıyla felsefenin başlangıcı olarak işaret edilen tarihlerle alakasız-fikirlerdir. Başlangıca yönelik bu fikirler, felsefe tarihinin imtiyazlı statüsünden doğan payenin Batı düşüncesine ait olabilmesi için kurgulanmış gibi görünmektedir. Aynı zamanda klasik anlatı felsefeye bir içerik yükler ve bu içerik, bugünkü Batılı düşünme biçimlerinin meşrulaştırılması için araçsallaşır. Hâlbuki felsefenin başlangıcı ne klasik anlatıda olduğu kadar net ne de bugün arzulandığı kadar nesnelidir. İlk filozof olarak görülen filozofların fikirleri başka kültürlerle temas etmekle kalmaz, kendi kültürleri içerisinde de tümüyle mitopoetik bir arka plana sahiptir. Öyleyse felsefenin sadece birkaç yüzyıldır sıkıştığı modern çerçevenin dışında ele alınması ve artık felsefenin meselesi değilmiş gibi görülen birtakım başlıkların aslında felsefeyi var eden meseleler olduğunun hatırlanması, felsefenin ölümü gibi popüler tartışma alanları açısından da açılım sağlayabilecek tercihler olacaktır.

Batı'da Akademik İslam Araştırmalarında Hegemonik Söylem

Doç. Dr. Fatma Kızıl

Edward W. Said, Batılı yazarların elinden çıkmış romanlardan şiirlere, gezginlerin notlarından akademik metinlere kadar literatürü etkileyen ırkçı önkabullere işaret eder. Buna göre ister sosyal bilimci ister edebiyatçı olsun hemen herkesin etkisinde olduğu, zaman içerisinde inşa edilmiş bir Doğulu imajı vardır. Said'in iddiasının birçok sahada isabetli olduğu yapılan mukayeselerle ispatlanmış; kendisi de kitabında çeşitli alanlardan örnekler vermiştir. Fakat Said'in de teslim ettiği üzere Alman oryantizmini ihmal etmiştir. Hâlbuki akademik İslam araştırmaları açısından Alman oryantizminin göz ardı edilemez bir etkisi söz konusudur. Ayrıca İslam araştırmalarında oryantist söylemin etkisi üzerinde yeterince durduğu da söylenemez. Bu tebliğin amacı Said'in işaret ettiği ırkçı söylemin ve Doğulu imajının akademik İslam araştırmalarında izini sürmektir. Ancak bu, XIX. yüzyıl oryantizminde herkesin kolayca tespit edebileceği açık ırkçılık örnekleri üzerinden yapılmayacak; aksine ırkçılık ve sömürgecilikle arasına mesafe koyan günümüz İslam araştırmalarında, Batılı araştırmacıların, gizli hegemonik söyleme teslim olup olmadığı bilhassa akademiklik ve objektiflik tartışmaları ile metni daha iyi anlama iddiaları üzerinden değerlendirilecektir. Tebliğ, Batı'da 1990 sonrasında yapılmış hadis, fıkıh ve siyer araştırmaları ile sınırlandırılmıştır.

Doğu-Batı Karşılaşmasında Çifte Temsil Sorunu: Osman Hamdi'nin Eserleri Üzerine Felsefi Bir Mütalaa

Dr. Fatma Sayın

Tanzimat'la birlikte, Batı'nın felsefi, siyasi, ekonomik, kültürel, hegemonik tasavvurları bağlamında yaptığı doğu/doğulu temsilleriyle doğrudan yüzleşen Osmanlı düşünürleri, gerçekliğe dair geleneksel özcü- metafiziği sorgulamaya başlamıştır. Klasik Osmanlı düşüncesinin kendini anlamlandırırken hareket ettiği metafizik zemin geçmişe (geri) ve geleceğe (ileriye) yönelik sorgulamalarla bir tür tarih sahnesine evrilmiştir. Bu tarih sahnesinde zaman ve mekan yeniden kurulması veya kurgulanması gereken unsurlara dönüşmüştür. Bir başka deyişle, Tanzimat ile birlikte Osmanlı bugün tarihselcilik diye adlandırdığımız sorunun daha iyi farkına varmaya başlamıştır. Böyle bir manzarada Osmanlı güçlü bir tarih metafiziği kuran Batı'nın belirlediği doğu temsili üzerinden kendisiyle karşılaşmak durumunda kalmış görünmektedir. Ancak ilerlemeci tarih anlayışına göre, tarihin gerisinde kalmış olan bir düşüncenin kendisini aşmış olanla karşılaşması mümkün müdür? Bu noktada Batı düşüncesi, tarihsel olarak geride kalmış Doğu düşüncesiyle karşılaşmamakta, Doğu'yu kendi düşüncesi içinde konumlandırmaktadır. Buna karşılık, Batı'nın doğu temsili içinde kendisiyle yüzleşmek durumunda kalan Doğu'nun kendine dönüşü ve kendini Batı'nın tarihselci metafiziğine göre yeniden anlamlandırma çabası bir çifte temsil sorununa dönüşmektedir.

Böyle bir zemin sorununun kendini gösterdiği Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde eserlerini vermiş olan ressam ve arkeolog olan Osman Hamdi Bey, genel olarak oryantalist bakış açısının bir temsilcisi olarak görülmektedir. Osman Hamdi Bey'in arkeolog perspektifi göz önünde tutulduğunda, eserlerinde görülen Doğu'nun imgeleri, Anthony Giddens'in modernizmin en belirgin karakteristiği olarak ifade ettiği yeniden yerleştirme kavramını ödünç alırsak, yerinden edilmiş imgeleri yeniden yerleştirme bağlamında Batıyla bir karşılaşma olarak görülebilir. Günümüzde hala Osman Hamdi Bey'in eserleri (özellikle Kaplumbağa Terbiyecisi adlı tablosu) Doğu- Batı karşılaşmasının imgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanat eserlerinin imgeleri kendi tarihsel bağlamlarını aşarak kendi tarihselliğini kurabilmektedir. Sanat eserlerinin otonomluğu fikri onların bir temsil hadisesi olarak üst anlatıya referansla anlaşılmasını reddetmektedir. Şayet temsil bir üst anlatıya referansla anlamını kazanacaksa Osman Hamdi Bey'in eserleri, sanat eserleri olarak değil oryantalist düşüncenin temsili olarak hep Batı'nın anlatısına referansta bulunacak demektir. Bu durumda Osman Hamdi Bey'in eserleri bir karşılaşma olarak okunamayacak, yalnızca bir temsil olacaktır. Bildirimizde, Osman Hamdi Bey'in eserlerinin sanat eseri olarak anlamlandırılabilceğini ileri süreceğiz. Böylece onların, klasik metafiziğin temsilinin yerinden edilmesi ile Batı'nın oryantalist öteki kurgusunun yerinden edilmesi hadisesine dönüştüğünü vurgulamaya çalışacağız.

3. OTURUM: İDEOLOJİLER VE AYDINLAR EKSENİNDE GARBIYATÇI DÜŞÜNCE**Garbiyatçı Kemalist Retoriğin Açmazları:****Bir Hayalet Ulus Oluşturma Gayretinin Tahlihi**

Doç. Dr. Adem İnce

Kemalizm, Osmanlı'nın çok katmanlı ve çok kültürlü yapısından koparak Batı merkezli, seküler ve homojen bir ulus yaratmayı hedeflemiştir. Ancak bu çaba, çoğu zaman halkın geniş kesimlerinde karşılık bulamayan, hayalî ve tasavvuri bir kimlik yaratma girişimi olarak kalmıştır. Bu durum, Kemalist projenin ulusal kimliği toplumsal gerçeklikten uzak bir "hayalet ulus" inşa etme çabasına dönüşmesiyle neticelenmiştir. Bu yönüyle Kemalizm, modernleştirici pratiklerde de kendini gösteren birçok açmazı ihtiva eden bir "mağlubiyet ideolojisi" olarak tezahür etmektedir. Bu bildiriye Kemalizm'in modernleşme çabalarının toplumsal tabanda yeterince karşılık bulamaması ve ulusun gerçek bir birlikten ziyade tasavvuri bir proje olarak kalmasının mahiyeti irdelenecektir. Bu düzlemde Kemalizm'in yarattığı ulusal kimlik projesi, Batı ve Doğu arasında gidip gelen ve gerçeklikten kopuk bir "hayalet ulus" yaratma girişimi olarak ele alınacaktır.

Sol Kemalizmin Garbiyatçı Söylemi:**Attila İlhan ve Niyazi Berkes Örneği**

Dr. Vefa Can Kaya

Çağdaş Türk düşüncesi modernleşme problemi etrafında şekillenmiştir. Türk modernleşmesinin temel izleği, aynı kalmak için değişimi kabul etmeyi ve başkalık talebini sürdürmeyi ihtiva eder. Bu bağlamda Batı'ya yönelik perspektiflerin ve tahayyüllerin farklı siyasi geleneklerde izini sürmek gerekir. Ancak garbiyatçılıkla ilgili literatüre bakıldığında, garbiyatçı söyleme yalnızca sağcı, milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcı çevrelerin başvurduğu düşünülebilir. Kendini Batı ile özdeşleştiren sol gelenekte başkalık talebinin bir karşılığı olmadığı, sol çevrelerin Kemalizm ile ilişkisi bağlamında Batı'ya ilişkin perspektiflerinin bir problem haline getirilemeyecek kadar bariz olduğu kanaati paylaşılmış görünmektedir.

Bu çalışmada, Kemalizm'e bağlı kalarak Türkiye'nin batılılaşma sürecine eleştirel yaklaşan özgün bir sol siyasi geleneğin temsilcileri olarak Attila İlhan ile Niyazi Berkes'in metinlerinde inşa edilen garbiyatçı söylem ele alınacaktır. Bu söylem, temelde Kemalizm'e bağlılığı muhafaza etme ile batılılaşma sürecinin eleştirisine cüret etme arasındaki bir gerilimi bünyesinde barındırır. Bu gerilimle başa çıkmak için hangi söylemi benimsedikleri ve nasıl bir strateji belirledikleri düşüncelerinin anlaşılmasında anahtar işlevi görür. İkisinin en önemli ortak noktası, Kemalizm'i taklitçi ve yoz batıcılığın ötesinde özgün bir tarihsel proje olarak kurma çabalarıdır. Mustafa Kemal'in batılı yöntemler kullanarak kendisini ulus olarak kurmayı amaçlayan hamlesi, Batı'nın çıkarlarına hizmet eden batılılaşma süreçlerinden ayırt edilir. Kemalizm'in kalkınmacılığı ve muasır medeniyet idealini, hem kendinden önce Tanzimat ile başlayan Osmanlı modernleşmesinden hem de Atatürk'ten sonra, başta İnönü olmak üzere siyasi-bürokratik kadrodan ve sonraki dönemlerden ayırarak parlak bir istisna hali olarak değerlendiren sentetik bir tarihsel yaklaşım benimsenir. Öte yandan bu iki aydın batılılaşma eleştirisinde birbirlerinden farklılaşırlar. Attila İlhan'da Batı ile Modernite ismini birbirinden ayıran radikal eleştiri kendi mantıksal sonucunu takip ettiğinde nihai referans kaynağı olarak Batı'nın reddini içermesi gerekir. Batı sorununun teşhis edilmesinde radikal tavra sahip olan İlhan'ın çözümde eklektik, tutucu ve ideolojik yaklaşıma ağırlık verdiği görülebilir. İlhan'ın ulusal kültür sentez önerisi, resmi ideoloji içerisinde kültürel ve tarihsel açıdan bir açılım olarak görülebilmesine karşın bir tür Gökalp'in milli formülüne geri dönüş anlamına gelir. Niyazi Berkes'te ise batılılaşmanın ekonomik ilişkiler çerçevesinin ötesinde kültürel açıdan tartışılmaması, Kemalizm'e olan bağlılığının bir yansımasıdır. Nihayetinde aralarında farklılaşmalar yaşansa da Berkes ve İlhan, modern ulus-devlet projesine ve onun pozitivizmine siyasi, felsefi ve kültürel bağlılıkları nedeniyle eski Avrupa idealini muhafaza ederek bir batılılaşma eleştirisi sunarlar. Son otuz yılda Türkiye'de Batı'ya karşı şüpheli, ulusalcı-sol çizginin popülerleşmesinde bu iki ismin metinlerinin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sol Kemalizm, Garbiyatçılık, Aydınlar, Batı Karşıtlığı, Modernite, Ulus-Devlet.

Taha Abdurrahman ve Oksidentalizm: Batı'nın Ahlaki Eleştirisi

Dr. Yaşar Yeşilyurt

Bu bildiri metni, İslam dünyasının önde gelen filozoflarından Taha Abdurrahman'ın ahlak anlayışı ve modernite eleştirisini, Batı'nın etik ve rasyonalite anlayışına yönelik değerlendirmeleri üzerinden ele almaktadır. Abdurrahman, İslam felsefesinde vahiy, akıl, ahlak ve eylemin ayrılmaz bir bütün olduğunu savunarak, modern Batı düşüncesini araçsal aklın ahlaktan koparılması ve etik temelden yoksun olması nedeniyle eleştirir. Ona göre, Batı modernitesi, yalnızca Batı'da gelişen bir tarihsel süreç olarak görülmemelidir; aynı zamanda Batı'nın kendi içsel dinamiklerinden kaynaklanan ve bu toplumun ihtiyaçlarına cevap veren bir dönüşüm olarak da değerlendirilmelidir. Ancak, bu dönüşüm, araçsal akıl ve etik ayırımına dayalı yapısıyla ahlaki değerlerden yoksun bir rasyonalitenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Abdurrahman, akıl ve ahlakın birbirinden ayrılamayacağını, İslam geleneğinde aklın özünün ahlakiliğe dayandığını ve bu bağlamda Batı'nın rasyonalite anlayışının eksik olduğunu ileri sürer. Batı'nın akıl tasavvurunun Descartes ve Aristoteles'ten miras alınan araçsal akıl anlayışına dayandığını, bu anlayışın ahlaki eylemi sınırlayan, soyutlayan ve nihayetinde değersizleştiren bir yapıya sahip olduğunu savunur. Bu nedenle Abdurrahman, aklın kalp merkezli bir eylem olduğunu ve ahlaki ile epistemik değerlerin kaynağının kalpte yattığını vurgular. Moderniteye yönelik eleştirilerini Batı'nın etik yoksunluğuna dayandıran Abdurrahman, İslam ahlakı temelinde bir etik düşünce sistemi geliştirilmesi gerektiğini savunur. Ona göre, modernitenin özünde yer alan üretkenlik ve özgünlük ilkeleri, yalnızca Batı toplumuna özgü değildir; İslam toplumu da kendi değerlerinden hareketle özgün bir modernite inşa edebilir. Bu bağlamda, Abdurrahman'ın düşünceleri, Batı'nın hegemonik modernite anlayışına karşı alternatif bir ahlaki ve epistemolojik model önerisi sunmaktadır. Öte yandan, Abdurrahman, Batı modernitesine yönelik eleştirilerin, yalnızca Batı'ya karşı duyulan öfke, nefret veya hayranlık gibi duygusal tavırlardan uzak, objektif bir bakış açısıyla yapılması gerektiğine vurgu yapar. Ona göre, Batı'yı anlamak ve bilmek amacıyla yapılan çalışmalar, duygusal tepkilerden arındırılmalı ve saf bilgi arayışına dayanmalıdır. Bu yaklaşım, Batı'yı sadece eleştirmek için değil, aynı zamanda İslam medeniyetinin modernite karşısında nasıl bir çıkış yolu bulabileceğini kavramak için de bir fırsat sunar. Bu makale, Abdurrahman'ın etik temelli modernite eleştirisini, garbiyatçılık düşüncesi ile birlikte değerlendirerek, İslami bir modernleşmenin ve İslam ahlakının nasıl yeniden diriliş inşa edebileceğini tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taha Abdurrahman, Oksidentalizm, Ahlak, Modernite

**Olanı Görmek: Batı Meselesinde Kemal Tahir ve
Abdurrahman eş-Şarkâvî**

Dr. Hasan Harmancı

“Olanı görmemek mümkün mü?” diye bir soru gelebilir aklımıza en başta. Nihayetinde bakış açımızın dâhilindedir. Gündelik hayatımızda gözümüzün önünde olan o eşyayı saatlerce aramadan görebilmek bir tarafa sosyal bilimlerde örneğin batı ve batılaşma gibi meselelerde işin özüne gelme ise görmek maharetini taşımayan aydın kesimi için çok daha zor olacaktır. İnsanlık tarihinde büyük bir mesele olarak sanayi devrimi merkezli ortaya çıkan batılaşma hadisesi meselesinde benzer bir tarihi ve talihsizliği yaşayan Türk ve Arap aydını bir savrulmayı da yaşar. Batı karşısında tercih edilen yollar, istisnaları bir tarafa koyarsak ifrat ya da tefrit ekseninde seyreder. Birbirine karşı gibi görünen batıcılık ve anti batıcılık cepheleri “kendi olmama” hususunda ittifak edip birbirlerini beslemektedir. Tam bu noktada batı tasallutuna bir çözüm iddiası ile ortaya çıkan ideolojilerin özde yine batı menşeli olması yalnızca kendilik derdindeki düşünürün meselesidir artık. Düşünsel anlamda bir karmaşanın hüküm sürdüğü bu ortamda istisnai aydınının savaşı karşı cephe ile olduğu kadar bağlı bulunduğu mevziin kesin görüşlülere ile de hesaplaşmadır. Mevzu bahis kişi burada kendisini var eden mevziin bir taraftan da onu eritmeye başladığı gerçeği ile yüzleşir. Makul aydınının makûs talihi de tam bu noktada belirir: Eş zamanlı olarak hem batı hem de kendisiyle mücadele etmek. Batı meselesini romancılıklarının merkezine istisnai bir bakış açısı ile alan Abdurrahman eş-Şarkâvî ve Kemal Tahir doğu ve batı kavgasını hem kendilik hem ötekilik üzerinden özgün bir şekilde göstermektedir. Her iki yazar da mensubu oldukları toplumların tecrübelerini göz ardı etmeden batıya karşı bir çıkış yolu olarak “gerçeği” yazarlık serüvenlerinin merkezine alıp, Mısır ve Türkiye’nin geçtiğimiz yüzyıldaki hikâyesini romanlarında işlemişlerdir. Bu çalışmada zorlu batılaşma meselemiz, Türk romancı Kemal Tahir ve Mısırlı romancı Abdurrahman eş-Şarkâvî gibi “olanı görebilen” iki aydınının perspektiflerinden ele alınacaktır.

Samsun
Üniversitesi